

PREDHOVOR**SLOVAK WE LIVE BY IN A COGNITIVE CONTEXT***Martina Ivanová*

This special issue of *Slovenská reč* on Cognitive Linguistics (CL) in the Slovak and Slavic context, the first of its kind, comprises nine papers with a focus on current topics in the field of CL.

In its early days, CL was dominantly Anglocentric. However, especially due to close affinities between the ideas developed within traditional Slavic linguistics and the assumptions of the cognitive paradigm, Slavic languages have become an ideal laboratory for CL studies in the course of its development (cf. Divjak – Janda – Kochaňská 2007). Since the 1980's, Polish, Czech, Croatian, and other Slavic national linguistics have started to host CL research and activities. Unfortunately, Slovak linguistics has continued to stand aside from impulses and visions from within the field of CL for many years. This is, of course, partly an oversimplification of the situation. In recent years, several papers and monographs on Slovak have been published, using – to a greater or lesser extent – concepts and theoretical underpinnings familiar from CL theoretical and methodological toolkit, e.g. Kesselová (2011, 2013), Bohunická (2013, 2018), Kyseľová – Ivanová (2013), Karčová (2014), Kováčová (2015), Dudová (2017, 2024), Kyseľová (2017), Horsch (2019, 2021, 2023a, 2023b), Gálisová (2022), Lačoková – Uhláriková (2022), to name just a few. However, there are still many challenges to be addressed and many issues to be tackled with respect to qualitative diversification and quantitative growth occurring within the heterogeneous field of CL studies. Therefore, this issue brings together original and pioneering studies by both renowned and emerging scholars working in the CL paradigm whose research interest focus on Slovak or other Slavic languages attempts to fill in the existing gap in CL studies within the Slovak context.

In their summarizing article on CL, Divjak, Levshina, and Klavan (2016) mention cognitive, social, and methodological axes along which contemporary CL research expands.

In its early stages, CL movement both proceeded from and profiled itself against the tenets of the formal-generative framework. Cognitive linguistics, or Cognitivism with a capital “C”, rejected many of the core tenets of the “cognitive” Generative Grammar while retaining the general aim: studying language via studying cognition, or, vice versa, studying cognition by studying language. This claim has found its reflection in the “Cognitive Commitment” with its postulate “not to isolate linguistics from the study of the mind, but to take seriously the widest range of other data about the mind” (Lakoff 1990, p. 46). It is the mentalist orientation to which CL is indebted for its name. Embodied cognition and its links to language were discussed in the early works of the “founding fathers” of CL in the 1980s when the works of Lakoff and Johnson (1980), Lakoff (1987), Langacker (1987), Johnson (1987) and many others formed the leading strands of the CL theory.

Apart from the “cognitive axis”, the social basis of language is accentuated in “Sociosemiotic Commitment” (Geeraerts 2016), the requirement to look at language as an intersubjective, historically, and socially variable tool. It was especially the Lublin school of Polish cognitivism which livened up interest in the social and cultural aspects of language. Bartmiński’s “cognitive ethnolinguistics” (2009) is based on the concept of a “linguistic image of the world”, which is always oriented towards, and related to, a specific cultural community (Bartmiński 1980).

Methodologically, CL represents a usage-based and empirically oriented linguistic theory. Introspection had a privileged status especially in the early days of CL when the preference for introspection could be seen as a reaction to the extreme empiricism of the behaviorists. The catalyst for the “quantitative turn” (Janda 2013) has been the growing importance of corpora in CL research. However, introspection with its explanatory power incessantly underlies the theoretical assumptions of the discipline. Critical remarks on doing “numbers just for numbers” (Langacker 2016) as well as on “excessive reliance on introspective evidence” (Dabrowska 2016) try to prevent the pendulum from swinging to the extremes of “empirical imperialism” or “introspective imperialism” in CL studies (Geeraerts 2006, p. 34). The Hamletian question “to be empirical or to be introspective” (Zlatev 2016) thus remains open to both directions: the elaborate theoretical concepts of CL, emphasising the continuous and gradual nature of linguistic phenomena, represent a “neat” way how to deal with “messy data” (Janda – Dickey 2017).

This issue puts forward both theoretical and descriptive contributions which zoom in on different CL approaches to the study of language. One of them is Construction Grammar (CxG), the most prominent cognitive syntactic theory today, whose postulates are methodologically adopted in several papers. Horsch and Boas introduce the basic tenets of CxG and present the case study on Slovak comparative correlative constructions. Saicová Římalová deals with Czech collective constructions

which conceptualise large numbers of individuals not as simple sets of independent units but as groups. Makarova deals with diminutive constructions in Russian, challenging the traditional assumption that diminutive units primarily refer to size. Ivanová applies a CxG approach to the study of pragmatic modal constructions in Slovak. The socio-cultural aspects are closely scrutinized in papers by Kesselová, who analyses deanthroponymic adjectives with the suffix *-ovský* in contemporary Slovak journalism, or Hebal-Jezierska who explores the linguistic expression *holubičí národ* (“dove-like nation”) and the related collocations *holubičia povaha/nátura* (“dove-like nature”) with respect to the notion of (auto)stereotype. Several papers deal with theoretical issues and phenomena that has been continuously discussed in CL research, adopting a novel and innovative approach to their analysis, such as metonymy in Slovak distributive verbs (Kysel'ová – Ivanová), aspect and stative construal in Czech (Starý Kořánová), or iconicity of onomatopoeic words (Andrej).

All scholarly contributions in this issue are aimed at enriching understanding of CL concepts and categories, both in relation to the specific subject matters discussed in this volume, but also from a wider perspective in which the interconnections between mind, language, and society are brought to the fore, thus highlighting the advantages of bringing together distinct vantage points in novel and imaginative ways. The presented studies address a variety of theoretical and empirical phenomena in Slovak, Czech, Polish, and Russian that are important not only within the CL framework but also for Slovak and Slavic linguistics in general.

SLOVENČINA, KTOROU ŽIJEME, V KOGNITÍVNOM KONTEXTE

Predkladané špeciálne vydanie časopisu Slovenská reč, venované kognitívnej lingvistiky v slovákistickom a slavistickom kontexte, na Slovensku prvé svojho druhu, prináša deväť príspevkov zameraných na aktuálne témy pertraktované v oblasti kognitívno-lingvistických výskumov.

Vo svojich začiatkoch bola kognitívna lingvistika prevažne anglocentrická. Avšak najmä vďaka úzkej príbuznosti medzi ideami rozvíjanými v rámci tradičnej slovanskej lingvistiky a východiskovými postulátmi kognitívno-lingvistickej paradigmy sa slovanské jazyky stali ideálnym laboratóriom na štúdium kognitívnej lingvistiky a jej vývinových trendov (porov. Divjak – Janda – Kočaňská 2007). Od 80. rokov 20. storočia sa výskumu a aktivitám ukotveným v oblasti kognitívnej lingvistiky začala venovať poľská, česká, chorvátska a iné slovanské národné lin-

gvikistiky. Slovenská lingvistiky sa však, žiaľ, mnoho rokov od impulzov a vízií rozvíjaných v tejto oblasti držala stranou. Ide, samozrejme, o čiastočné zjednodušený opis jestvujúceho stavu. V posledných dvoch desaťročiach bolo v slovenskej lingvistike publikovaných viacero štúdií a monografií, ktoré vo väčšej či menšej miere aplikujú teoretické prístupy a terminologické inštrumentárium známe z teoretického a metodologického arzenálu kognitívningvistických prístupov, napr. Kesselová (2011, 2013), Bohunická (2013, 2018), Kyseľová – Ivanová (2013), Karčová (2014), Kováčová (2015), Dudová (2017, 2024), Kyseľová (2017), Horsch (2019, 2021, 2023a, 2023b), Gálisová (2022), Lačoková – Uhláriková (2022) a i. V metodologicky aj tematicky heterogénnej oblasti kognitívningvistických štúdií však stále existuje mnoho výziev súvisiacich s kvalitatívnou diverzifikáciou teoreticko-metodologickej základne a s prehodnocovaním materiálových východísk, na ktoré je potrebné reagovať. Toto špeciálne číslo Slovenskej reči preto spája originálne a priekopnícke štúdie renomovaných aj začínajúcich jazykovedcov a jazykovedkýň, ktorých výskum, orientovaný na slovenský jazyk alebo iné slovanské jazyky, možno ukotviť práve v kognitívningvistickej paradigme. Súbor predložených štúdií sa tak usiluje vyplniť existujúcu medzeru v kognitívningvistických štúdiách v slovanskom kontexte.

Vo svojej sumarizujúcej štúdii o kognitívnej lingvistike D. Divjak, N. Levshina a J. Klavan (2016) spomínajú jednotlivé kognitívne, sociálne a metodologické osi, pozdĺž ktorých sa rozvíja súčasný výskum v tejto oblasti.

V počiatočných fázach sa kognitívna lingvistiky formovala v úzkom kontakte s postulátmi generatívnych prístupov a zároveň sa proti nim do istej miery vymedzovala. Kognitívna lingvistiky, alebo kognitivizmus s veľkým „K“, odmietla mnohé zo základných postulátov „kognitívnej“ generatívnej gramatiky, pričom si zachovala jej základný cieľ: študovať jazyk prostredníctvom štúdia kognitívnych procesov, alebo naopak, študovať kognitívne procesy prostredníctvom štúdia jazyka. Toto tvrdenie sa odrazilo v „kognitívnom záväzku“, vyjadrenom v postuláte „neizolovať lingvistiky od štúdia mysle, ale (pri štúdiu jazyka) zohľadňovať čo najširší rozsah získaných poznatkov o mysli“ (Lakoff 1990, s. 46). Práve mentalistická orientácia dala kognitívnej lingvistike jej pomenovanie. V raných prácach „zakladateľov“ kognitívnej lingvikistiky v 80. rokoch 20. storočia, napr. v prácach G. Lakoffa a M. Johnsona (1980), G. Lakoffa (1987), R. Langackera (1987), M. Johnsona (1987) a mnohých ďalších, reprezentujúcich hlavný prúd kognitívningvistickeho výskumu tohto obdobia, sa intenzívne diskutovalo o vtelesnom poznávaní a jeho prepojení s jazykom.

Okrem „kognitívnej osi“ sa kognitívna lingvistiky upriamuje aj na sociálny základ jazyka. Ten je zdôraznený v „sociosemiotickej angažovanosti“ (Geeraerts 2016), v požiadavke vnímať jazyk ako intersubjektívny, historicky a sociálne varia-

bilný nástroj. Záujem o sociálne a kultúrne aspekty jazyka oživila najmä lublinská škola poľského kognitivismu. „Kognitívna etnolingvistika“ (2009) J. Bartmińskiego je založená na koncepcii „jazykového obrazu sveta“, ktorý je vždy orientovaný na konkrétnu kultúrnu komunitu a je s ňou úzko zviazaný (Bartmiński 1980).

Z metodologického hľadiska patrí kognitívna lingvistika k teóriám založeným na používaní (tzv. usage-based theories) a k empiricky orientovaným prístupom ku skúmaniu jazyka. Introspekcia mala privilegované postavenie najmä v počiatkoch kognitívningvistických výskumov, keď preferenciu introspekcie bolo možné vnímať aj ako reakciu na extrémny empirizmus behavioristov. Katalyzátorom „kvantitatívneho obratu“ kognitívnej lingvistiky (Janda 2013) bol rastúci význam korpusov vo výskume jazyka. Introspekcia so svojou vysvetľujúcou silou však neustále podmieňuje teoretické východiská tejto disciplíny. Kritické poznámky o „číslach len pre čísla“ (Langacker 2016), ako aj o „nadmernej závislosti od introspektívnych dôkazov“ (Dabrowska 2016) sa snažia zabrániť tomu, aby sa kyvadlo v kognitívningvistických štúdiách vychýlilo do extrémov „empirického imperializmu“ alebo „introspektívneho imperializmu“ (Geeraerts 2006, s. 34). Hamletovská otázka „byť empirický alebo introspektívny“ (Zlatev 2016) tak zostáva otvorená v oboch smeroch: prepracované teoretické koncepty kognitívnej lingvistiky, zdôrazňujúce kontinuálny a škálovitý charakter jazykových javov, predstavujú „prehľadný“ spôsob, ako narábať s „neprehľadnými údajmi“ (Janda – Dickey 2017).

Toto číslo prináša teoreticky zamerané aj materiálovo orientované príspevky, ktoré ilustrujú rôzne prístupy kognitívnej lingvistiky k štúdiu jazyka. Jedným z nich je konštrukčná gramatika (CxG), dnes najvýznamnejšia kognitívna syntaktická teória, ktorej postuláty sú metodologicky uplatnené vo viacerých štúdiách tohto špeciálneho čísla. J. Horsch a F. Boas vo svojej štúdii *Construction Grammar-based research on Slovak, in Slovakia: A case study and a road map* opisujú základné východiská konštrukčnej gramatiky a jej teoreticko-metodologické metamorfózy v posledných dvoch desaťročiach a predstavujú prípadovú štúdiu o komparatívnych korelatívnych konštrukciách v slovenčine. L. Saicová Římalová sa vo svojej štúdii *The conceptualization of quantity in contemporary Czech: collective constructions* zaoberá českými kolektívnymi konštrukciami, ktoré konceptualizujú veľké množstvo jednotlivín nie ako jednoduché súbory nezávislých jednotiek, ale ako kolektívne entity. A. Makarova sa vo svojej štúdii *Redundancy and rivalry in language. A case study of Russian diminutives* zaoberá deminutívnymi konštrukciami v ruštine, pričom spochybňuje tradičný predpoklad, že funkciou deminutívnych jednotiek je primárne vyjadrovať príznak menšieho rozmeru. M. Ivanová v štúdii *If you must know... Life of modal verbs after modality* aplikuje postuláty konštrukčnej gramatiky pri opise pragmatických modálnych konštrukcií

v slovenčine. Sociokultúrne aspekty sú podrobne skúmané v príspevku J. Kesselovej *Deanthroponymic adjectives with the suffix -ovský in the context of cognitive linguistics*, v ktorom sa analyzujú deantroponymické prídavné mená s príponou -ovský v súčasnej slovenskej žurnalistike, alebo M. Hebal-Jeziarskej *The collocation holubičí národ 'Dove-Like nation' and holubičia povaha/nátura 'dove-like nature' in contemporary Slovak journalism*, ktorá skúma jazykový výraz *holubičí národ* a s ním súvisiace kolokácie *holubičia povaha/ nátura* vo vzťahu k pojmu (auto)stereotyp. Viacero príspevkov sa zaoberá teoretickými otázkami a javmi, ktoré sú v kognitívnej lingvistiky predmetom neustálych diskusií, pričom k ich analýze pristupujú novým a inovatívnym spôsobom. Ide napríklad o metonymiu a jej fungovanie v konštrukciách s distributívnymi verbami, ktorá je predmetom výskumu v štúdiu M. Kyseľovej a M. Ivanovej *When one is not enough. Coercing distributive reading through metonymy*. Problematika aspektu a jeho využitia v statických konštrukciách v češtine sa analyzuje v štúdiu I. Starý Kořánovej *Verbal aspect and stative construal in Czech*. Fenomén ikonickosti a jeho uplatnenie v onomatopoických výrazoch je predmetom skúmania v štúdiu Ľ. Andreja *The adaptation of onomatopoeias within the language system*.

Všetky vedecké štúdie v tomto špeciálnom čísle majú za cieľ obohatiť chápanie konceptov a kategórií vymedzovaných v kognitívnej lingvistiky, a to nielen vo vzťahu ku konkrétnym témam diskutovaným v tomto čísle, ale aj zo širšej perspektívy. Analýzou jazykových javov sa tak do popredia dostávajú vzájomné prepojenia medzi myslou, jazykom a spoločnosťou, čím sa zdôrazňujú výhody spájania odlišných prístupov pri výskume týchto javov novými a nápaditými spôsobmi. Predstavované štúdie analyzujú rôzne teoretické koncepty a skúmajú rôznorodé jazykové javy v slovenčine, češtine, poľštine a ruštine, ktoré sú relevantné nielen pre kognitívno-lingvistické prístupy, ale môžu byť významným prínosom aj pre slovenskú a slovanskú lingvistiku vo všeobecnosti.

References

- BARTMIŃSKI, J. (1980): *Słownik ludowych stereotypów językowych. Zeszyt próbny*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
- BARTMIŃSKI, J. – ZINKEN, J. (eds.) (2009): *Aspects of Cognitive Ethnolinguistics*. London: Equinox Publishing Ltd.
- BOHUNICKÁ, A. (2013): *Variety metaphors*. Bratislava: Univerzita Komenského.
- BOHUNICKÁ, A. (2018): Metaforika jazykového relativizmu: k pojmu vzorec v prácach Benjamin Lee Whorfa. In: *Horizonty kognitívne-kultúrne lingvistiky II*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 15 – 23.
- DĄBROWSKA, E. (2016): Cognitive linguistics' seven deadly sins. In: *Cognitive Linguistics*, 27/4, 479 – 491. DOI 10.1515/cog-2016-0059.
- DIVJAK, D. – JANDA, L. A. – KOCHAŇSKÁ, A. (2007): Why cognitive linguists should care about the Slavic languages and vice versa. In: Divjak, D. – Kočaňská, A. (eds.): *Cognitive Paths into the Slavic Domain*. Berlin, New York: Mouton de Gruyter, 1 – 20. DOI 10.1515/9783110198799.0.1.

- DIVJAK, D. – LEVSHINA, N. – KLAVAN, J. (2016): “Cognitive Linguistics: Looking back, looking forward”. In: *Cognitive Linguistics*, 27/4, 447 – 463.
- DUDOVÁ, K. (2017): Jazykový obraz sveta Slovanov a ich susedov na porovnávacom základe. Spolupráca s poľskou etnolingvistikou. In: Žeňuchová, K. – Kitanova, M. – Žeňuch, P. (eds.): *Jazyk a kultúra v slovanských súvislostiach. Zo slovanskej etnolingvistiky*. Bratislava – Sofia: Veda, Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 291 – 300.
- DUDOVÁ, K. (2024): *Kognitívna etnolingvistika vo výskumoch súčasnej slovakistiky*. Ružomberok: VERBUM – vydavateľstvo KU.
- GÁLISOVÁ, A. (2022): Náčrt jazykového obrazu matky v slovenčine. In: *Slovenská reč*, 87/2, 6 – 32.
- GEERAERTS, D. (2006): Methodology in cognitive linguistics. In: Kristiansen, G. – Achard, M. – Dirven, R. – Ruiz de Mendoza Ibáñez, F. J. (eds.): *Cognitive linguistics: Current Applications and Future Perspectives*. Berlin & New York: Mouton de Gruyter, 21 – 49.
- GEERAERTS, D. (2016): The sociosemiotic commitment. In: *Cognitive Linguistics*, 27/4, 527 – 542. DOI 10.1515/cog-2016-0058.
- HORSCH, J. (2019): Slovak Comparative Correlatives: New Insights. In: *Jazykovedný časopis*, 70/2, 180 – 190.
- HORSCH, J. (2021): Slovak Comparative Correlatives: A Usage-based Construction Grammar Account. In: *Constructions and Frames*, 13/2, 193 – 229.
- HORSCH, J. (2023a): From corpus data to constructional networks: Analyzing language with the Usage-based Construction Grammar framework. In: *Jazykovedný časopis*, 74/3, 701 – 740.
- HORSCH, J. (2023b): Corroborating corpus data with elicited introspection data: A case study. In: *Jazykovedný časopis*, 74/2, 60 – 69.
- JANDA, L. A. (2013): Quantitative methods in cognitive linguistics: An Introduction. In: Janda, L. A. (ed.): *Cognitive Linguistics: The Quantitative Turn. The Essential Reader*. Berlin: De Gruyter Mouton, 1 – 9.
- JANDA, L. A. – DICKEY, S. M. (2017): Cognitive Linguistics: A Neat Theory for Messy Data. In: *Journal of Slavic Linguistics*, 25/2, 367 – 385.
- JOHNSON, M. (1987): *The Body in the Mind. The Bodily Basis of Meaning, Imagination, and Reason*. Chicago & London: The University of Chicago Press.
- KARČOVÁ, A. (2014): Jazykový obraz sveta – fenomén videnia a zraku a ich axiologický rozmer. In: Ondrejovič, S. – Satinská, L. – Vrábľová, J. (eds.): *Štefan Peciar a moderná lexikografia. Zborník k 100. výročiu narodenia Štefana Peciara*. Bratislava: Veda, Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 224 – 248.
- KESSELOVÁ, J. (2011): Zlučovací vzťah v komunikačných a kognitívnych súvislostiach. In: *Jazykovedný časopis*, 62/2, 81 – 94.
- KESSELOVÁ, J. (2013): Orientačná metafora a osvojovanie si reči. In: *Slovo a obraz v komunikácii s deťmi*, 3/1. Ostrava: Pedagogická fakulta, 5 – 19.
- KOVÁČOVÁ, Z. (2015): *Jazyk a (po)rozumenie z aspektu kognitívnej lingvistiky*. Nitra: UKF.
- KYSELOVÁ, M. (2017): *Medzi konaním a dianím. Sémantické aspekty verba a valencia*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove.
- KYSELOVÁ, M. – IVANOVÁ, M. (2013): *Sloveso vo svetle kognitívnej gramatiky*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove.
- LAČOKOVÁ, A. M. – UHLÁRIKOVÁ, J. (2022): Jazykový obraz Boha v slovenskej a srbskej biblickej frazeológii. In: *Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду, Књига/Annual Review of the Faculty of Philosophy, Novi Sad*, 47/2, 153 – 168.
- LAKOFF, G. (1987): *Women, Fire, and Dangerous Things: What Categories Reveal about the Mind*. Chicago: The University of Chicago Press.
- LAKOFF, G. (1990): The invariance hypothesis: Is abstract reason based on image-schemas? In: *Cognitive Linguistics*, 1/1, 39 – 74.
- LAKOFF, G. – JOHNSON, M. (1980): *Metaphors We Live By*. Chicago: University of Chicago Press.

- LANGACKER, R. W. (1987): *Foundations of Cognitive Grammar. Vol. 1: Theoretical Prerequisites*. Stanford: Stanford University Press.
- LANGACKER, R. W. (2016): Working towards a synthesis. In: *Cognitive Linguistics*, 27/4, 465 – 477. DOI 10.1515/cog-2016-0004.
- ZLATEV, J. (2016): Turning back to experience in cognitive linguistics via phenomenology. In: *Cognitive Linguistics*, 27/4, 559 – 572. DOI 10.1515/cog-2016-0057.

Martina Ivanová

University of Prešov, Faculty of Arts

17. novembra 1, 080 78, Prešov, Slovakia

L. Štúr Institute of Linguistics, Slovak Academy of Sciences

Panská 26, 811 01 Bratislava, Slovakia

E-mail: martina.ivanova@unipo.sk

ORCID: 0000-0001-7654-300X